

"משה ידבר והאלקים יעננו בקול"

תכלית לימוד התורה בקדושה ובענוה כדי שנזכה ללמוד תורה מהקב"ה פה אל פה

בפרשתנו פרשת יתרו אנו למדים על המעמד הנשגב של מתן תורה לישראל בהר סיני. בי אלפים ותמ"ח שנה המתינה כל הבריאה מיום בריאת העולם, בנשימה עצורה, בצפייה ובחרדה, שיקבלו ישראל את התורה על הר סיני, שכל העולם לא נברא אלא בשביל זה, כמו שכתוב בפתיחת התורה (בראשית א-א): "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ". ופירש רש"י: "אין המקרא הזה אומר אלא דרשוני, כמו שאמרו חכמינו ז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתה".

הנה כי כן דבר בעתו מה טוב, להתבונן במאמר זה על מקרא שכתוב במתן תורה (שמות יט-יט): "ויהי קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלקים יעננו בקול". וידוע כלל גדול כי כל התורה כולה היא נצחית ושייכת בכל דור ודור, הנה כי כן צריך ביאור איך שייך פסוק זה לכל אחד מישאל, ומזהו הלקח הנשגב שאנו יכולים ללמוד מזה.

"קול השופר הולך וחזק" בכל דור בלי הפסקה

פתח דברינו יאיר בדברי ה"ק"ן לדוד" להגה"ק רבי אליעזר דוד גרינוואלד זי"ע בפרשתנו, לפרש פסוק זה: "ויהי קול השופר הולך וחזק מאד, משה ידבר והאלקים יעננו בקול". ויש לדקדק על הלשון "משה ידבר" בלשון עתיד, ולכאורה היה ראוי לומר "משה דיבר" בלשון עבר, כמו שנאמר: "ויהי קול השופר" בלשון עבר. וביאר הענין על פי מה שכתוב (דברים ה-יט): "את הדברים האלה דיבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף". ופירש רש"י בשם התרגום "ולא פסק".

ומבאר הכוונה בזה על פי מה שאמרו חכמינו ז"ל (ויק"ר כב-א): "אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו כולן נאמרו למשה בסיני". נמצא כי בכל יום על ידי חידושי התורה שתלמידי חכמים מחדשים, הרי זה בבחינת נתינת התורה מחדש, כי אותו חלק התורה שנמסר למשה בהר סיני בהסתר, מתגלה ויוצא בכל דור על ידי חכמי

ישראל. וזהו שאנו מתפללים (סיום שמונה עשרה): "ותן חלקנו בתורתך", שנזכה להוציא לאור את חלק התורה שלנו שקיבלנו בהר סיני.

וזהו הענין שמצינו בגמרא (שבת קא, סוכה לט, ביצה לח, חולין צג). שנהגו האמוראים לומר זה לזה: "משה שפיר קאמרת". ומבואר בספרים הקדושים [של"ה הקדוש מסכת שבועות תורה אור אות לב, "אור החיים" הקדוש ריש פרשת תצוה ד"ה עוד ירמוז], שכל תלמיד חכם יש בו ניצוץ משה רבינו.

ומקור הדבר בתיקוני זוהר (תיקון סט קיב): "אתפשטותא [דמשה] הוא בכל דרא ודרא, בכל צדיק וצדיק וחכם דמתעסק באורייתא, עד שתין רבוא". ולפי האמור הביאור בזה, כי בכל תלמיד חכם טמון הניצוץ של משה שקיבל את התורה בהר סיני, ונתגלה לו כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש בכח, ואחר כך מוציא התלמיד חכם חידוש זה מהכח אל הפועל בעתו ובזמנו.

הנה כי כן זהו פירוש הכתוב: "ויהי קול השופר הולך וחזק מאד", כלומר קול השופר של הקב"ה במתן תורה לא פסק, אלא אדרבא הוא הולך ומתחזק מדור לדור, ומפרש ואומר איך הוא הולך ומתחזק, כי "משה ידבר" - התלמיד חכם שנקרא "משה" ידבר חידושי תורה שהגיע זמנם להתגלות בעולם, וגילוי זה הוא קול שופר של הקב"ה במתן תורה, שמסר הדברים בסתר למשה, והוא הולך ומתגלה על ידי חכמי התורה בכל דור עכדה"ק.

אך לפי זה עדיין צריך ביאור איך יתפרש המשך הכתוב: "והאלקים יעננו בקול". והנה ב"ק"ן לדוד" (שם) מפרש הכוונה בזה, כי על ידי שאיש ישראל עוסק בתורה מקבל הקב"ה תפלתו, וזהו פירוש הכתוב: "משה ידבר", בזכות התורה שהתלמיד חכם עוסק בה, "והאלקים יעננו בקול" - יענה הקב"ה לקול תפלתו.

"הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו"
אשא עיני אל ההרים לפרש הכתוב: "משה ידבר והאלקים יעננו בקול", על פי מה שמצינו מאמר נפלא

בתנא דבי אליהו רבה (פרק יח) לפרש מקרא שכתוב (איכה ב-יט): "שפכי כמים לבך נוכח פני ה', מכאן אמרו כל תלמיד חכם שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה, הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו". ולזה נתכוונו חכמינו ז"ל באומרם (ברכות ו): "שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו".

נפלא להוסיף מה שכתב בענין זה הגה"ק רבי חיים מוולאזין זצ"ל חידוש גדול ב"נפש החיים" (שער ד פרק ו) בלשון קדשו:

"וגם אם הוא עסוק בדברי אגדה שאין בהם נפקותא לשום דין, גם כן הוא דבוק בדבורו של הקב"ה, כי התורה כולה בכלליה ופרטיה ודקדוקיה, ואפילו מה שהתלמיד קטן שואל מרבו, הכל יצא מפיו יתברך למשה בסיני כמו שאמרו רז"ל, ולא עוד אלא כי גם באותו העת שהאדם עוסק בתורה למטה, כל תיבה שמוציא מפיו, הן הן הדברים יוצאים כביכול גם מפיו יתברך באותו העת מממש".

ולפי המבואר מצינו מקור ברור לחידוש פלא זה של ה"נפש החיים", מדברי התנא דבי אליהו הנ"ל: "כל תלמיד חכם שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה, הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו". אלא שה"נפש החיים" מוסיף שהקב"ה אומר כל תיבה היוצאת מפיו של הלומד תורה: "באותו העת שהאדם עוסק בתורה למטה, כל תיבה שמוציא מפיו, הן הן הדברים יוצאים כביכול גם מפיו יתברך באותו העת מממש".

ויש להוסיף תבלין לפרש לפי זה לשון הכתוב: "שפכי כמים לבך נוכח פני ה'", על פי מה ששינוי בגמרא (סוטה ה): "כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם". נמצא לפי זה כי תלמיד חכם המתגאה ח"ו, מאחר שאין הקב"ה רוצה לדור עמו בכפיפה אחת, על אחת כמה וכמה שאינו יושב כנגדו ושונה עמו.

עוד נקדים מה ששינוי בגמרא (תענית ז): "למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב (ישעיה נה-א) הוי כל צמא לכו למים, לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין

תנא דבי אליהו: "כל תלמיד חכם שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה, הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו"

נפש החיים: כאשר אדם עוסק בתורה: "כל תיבה שמוציא מפיו, הן הן הדברים יוצאים כביכול גם מפיו יתברך"

"הקול קול יעקב" - צריך לעסוק בתורה בשני קולות, הקול של העוסק בתורה והקול של הקב"ה המצטרף אליו

"השמיעני את קולך" בתורה, אבל בתנאי, "כי קולך ערב", שאתה לומד בשני פעמים קו"ל בגימטריא ער"ב

כאשר התלמיד חכם שנקרא "משה" על שם היותו עניו כמשה, ידבר חידושי תורה בכל דור ודור, "והאלקים יעננו בקול", הקב"ה ישב כנגדו ויעננו בקול לומר אותם דברי תורה שהוא לומד.

"כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה"

בדרך זו במסילה נעלה לבאר ביתר עמקות מאמר התנא דבי אליהו: "כל תלמיד חכם שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה, הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו", עם ההוספה של ה"נפש חיים" שהקב"ה מוציא אותם דברי תורה שהלמיד חכם אומר, על פי מה שמצינו מאמר פלא במדרש (שמו"ר מא-ג) על מקרא שכתוב (שמות לא-יח):

"ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו. הדא הוא דכתיב (משלי ב-1) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה... למה הדבר דומה, לעשירי שהיה לו בן, בא בנו מבית הספר מצא תמחויו לפני אביו, נטל אביו חתיכה אחת ונתנה לו, מה עשה בנו, אמר לו איני מבקש אלא מזה שבתוך פיך, מה עשה נתנו לו, ולמה על שהיה מחבבו נתן לו מתוך פיו, הוי כי ה' יתן חכמה, וכל מי שהוא מחבבו יותר מפיו דעת ותבונה."

והנה כל משכיל יבין כי מאמר המדרש מופלא הוא למעלה מהשגתנו, אך עם כל זאת צריך לבארו גם לפי השגתנו, מהו ענין החכמה שהקב"ה משפיע על ידי הדעת והתבונה שבפיו, שעל כך נאמר: "כי ה' יתן חכמה, מפיו דעת ותבונה". [וכבר הרחיב ב"נפש החיים" (פרק טז) לבאר מדרש זה על פי דרכו, בקשר לשורש נשמת ישראל שבפיו של הקב"ה, ובדרכו נלך לבאר כוונת המדרש לפי דרכנו בקשר לשורש התורה].

רחש לבי דבר טוב לבאר כוונת המדרש על פי יסוד גדול המבואר בספרים הקדושים, כי התורה הקדושה שהיא חכמתו של הקב"ה אין לה גבול ותכלית, כמו שהקב"ה עצמו אין לו סוף, אלא שבשעת מתן תורה צמצם הקב"ה את חכמתו הגדולה, צמצום אחר צמצום, ממדרגה למדרגה, כדי שיוכל כל אחד מישראל לקבל את התורה.

ועוסקים בתורה". ולכאורה יפלא כמו שתמה ב"ילקוט הגרשוני" על כך: "וכי לא היה לו עוד את מי לקלל, אם לא את התלמיד חכם העוסקים לבדם בהלכה, והלא בתורה הם עוסקים".

אך לפי האמור יש לפרש הכוונה בזה על תלמיד חכם שעוסק בתורה ביחיד בקול אחד, כי מפאת גאוותו אין הקב"ה רוצה לשבת כנגדו ולעסוק עמו בתורה, הנה על תלמיד חכם כזה נאמר: "חרב אל הבדים", כי אינו מסוגל לבטל את חרבו של עשו בעסק תורתו, מאחר שאינו מקיים את הציווי של: "הקול קול יעקב" - לעסוק בקול תורה עם קול עסק התורה של הקב"ה, אשר דוקא אז אין ידי עשו שולטות בחרבו, אבל אם הוא עוסק בקולו לבד ידי עשו שולטות בחרבו ח"ו, ולכן מדה כגד מדה: "חרב אל הבדים" ח"ו.

והנה סיפור נפלא על כך מהגה"ק בעל "ישמח משה" זי"ע, שסיפר נכדו הגה"ק כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל ב"דברי יואל" (פרשת נשא דף קצד:):

"ועובדא ידענא בקדוש זקיני הגה"ק בעל ישמח משה זלה"ה, שפעם אחת בא אליו הרה"ק מליסקא זלה"ה, ולא היה יכול להיכנס לחדרו שהיה הפתח סגור והמתין מחוץ לדלת, ובתוך כך שמע מחדרו הקדוש איך שהוא לומד, ונשמע קולו ועוד קול אחד עמו, והיה הרה"ק מליסקא כסבור שהוא לומד עם איש אחד. וכאשר פתח את הדלת לא ראה שום אדם זולתו, ותמה מאד ושאל אותו על כך, שבהיות הפתח נעול נשמעו ב' קולות לומדים. והשיבו קדוש זקיני זלה"ה, וכי אינו ידוע לך מאמרם ז"ל, כל תלמיד חכם שיושב בינו לבין עצמו וקורה ושונה, כביכול הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו".

כיון שבאנו לידי כך ריווח לנו לפרש הכתוב: "ויהי קול השופר הולך וחזק מאד", כלומר קול השופר של הקב"ה במתן תורה נמשך והולך בבחינת: "קול גדול ולא יסף" - "ולא פסק". ומפרש איך קול זה נמשך והולך, כי "משה ידבר",

מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה". הנה כי כן זהו פירוש הפסוק: "שפכי כמים לבך", בשעה שאתה עוסק בתורת ה', היה נא זהיר להיות בבחינת מים שיורדים למקום נמוך, ועל ידי זה תזכה, "נוכח פני ה'" - שישב הקב"ה כנגדך ויעסוק אתך בתורה.

ויש לומר כי זהו שדיבר הקב"ה בשבחו של משה איש האלקים (במדבר יב-ח): "פה אל פה אדבר בו, ומראה ולא בחידות, ותמונת ה' יביט", כי מפאת היותו עניו מאד כפי שמעיד הכתוב (שם ג): "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה". זכה להביט הבטה רוחנית איך הקב"ה יושב כנגדו ועוסק עמו בתורה פה אל פה.

"הקול קול יעקב" -

יחד עם הקול של הקב"ה

חשבתי דרכי לפרש בזה מה שאמר יצחק יעקב כשמסר לו את הברכות (בראשית כז-כב): "הקול קול יעקב והידיים ידי עשו". ודרשו על כך במדרש (ב"ר סה-ב): "בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות, אין הידיים ידי עשו, ואם לאו הידיים ידי עשו, אתם יכולים להם". וצריך ביאור מה שהכפיל יצחק את לשונו לומר: "הקול קול יעקב" בכפל לשון.

לפי האמור יש לומר כי יצחק נתכוון לרמוז לו בכך, כי אם יעקב וזרעו יעסקו בתורה בשני קולות, שמצד אחד ישב התלמיד חכם ויעסוק בתורה בקולו, ומצד השני ישב הקב"ה כנגדו ויעסוק עמו בתורה בקולו, הנה אז מובטח לו שאין ידי עשו שולטות. וזהו שדקדק לומר: "הקול קול יעקב", לרמוז שיעסוק בתורה בבחינת "עקב" ושפלות רוח, אבל אם ח"ו יעסוק בתורה בקול אחד לבד, כי מפאת מדת הגאווה שבו לא ירצה הקב"ה לשהות במחיצתו, אז ח"ו ידי עשו שולטות כמו שבירכו יצחק (בראשית כז-מ): "ועל חרבך תחיה".

ויש להוסיף פרפרת נאה לפרש בזה רמז הפסוק (שיר השירים ב-ד): "השמיעני את קולך כי קולך ערב". על פי הידוע כי ער"ב בגימטריא ב' פעמים קו"ל. הנה כי כן זהו שאומר הקב"ה לאיש ישראלי: "השמיעני את קולך", אני רוצה לשמוע את "קולך" בעסק התורה, אמנם זהו רק בתנאי "כי קולך ערב", שאתה זוכה לצרף לקול התורה שלך גם את קול התורה של הקב"ה, שישב כנגדך ויעסוק בתורה יחד אתך, אשר על ידי זה יתהוו שני קולות של תורה בבחינת: "הקול קול יעקב", ב' פעמים קו"ל בגימטריא ער"ב.

ועתה בא וראה כי על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מה ששנינו בגמרא (ברכות סג:): "מאי דכתיב (ירמיה נ-לו) חרב אל הבדים ונאלו, חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד

הזאת שנתנה לנו, כי אמירתו היא בבחינת שפע חדש שהוא משפיע לנו, גלויים חדשים, השגות חדשות בתורה, היוצאים משורש התורה מהחכמה העליונה, המתלבשת בדעת ותבונה שבפיו בבחינת: "כי ה' יתן חכמה, מפיו דעת ותבונה".

מעתה יאירו עינינו להבין דברי חכמים וחיידותם במאמר המדרש: "הדא הוא דכתיב כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה... למה הדבר דומה, לעשיר שהיה לו בן, בא בנו מבית הספר מצא תמחוי לפני אביו, נטל אביו חתיכה אחת ונתנה לו, מה עשה בנו, אמר לו איני מבקש אלא מזה שבתוך פיך, מה עשה נתנו לו, ולמה על שהיה מחבבו נתן לו מתוך פיו, הוי כי ה' יתן חכמה, וכל מי שהוא מחבבו יותר, מפיו דעת ותבונה".

הביאור בזה שאנו מבקשים מהקב"ה, שישפיע לנו חכמת התורה משורש התורה הנמצא באמרי פיו, אשר משם משפיע לנו הקב"ה חידושי תורה והשגות חדשות שעדיין לא היו בעולם, ועל זה אמר המדרש: "כי ה' יתן חכמה, וכל מי שהוא מחבבו יותר, מפיו דעת ותבונה", ללמדנו שהעוסק בתורה בטהרת הלב, הרי הוא זוכה שישפיע לו הקב"ה השגות חדשות מקול התורה היוצא מאמרי פיו.

כיון שבאנו לידי כך יפתחו לנו שערי אורה להבין מאמר התנא דבי אליהו: "כל תלמיד חכם שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה, הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו". ומה שלמדנו מדברי ה"נפש חיים" כי בשעה שאדם עוסק בתורה: "כל תיבה שמוציא מפיו, הן הן הדברים יוצאים כביכול גם מפיו יתברך באותו העת ממש".

ולפי המבואר הרי ענין זה הוא ממש כתלמיד היושב לפני הרב, ושומע ממנו שיעור בדברי תורה עם ביאורים והשגות חדשות, כך על ידי שהקב"ה יושב כנגדו וחוזר על אותם דברי תורה של העוסק בתורה, הרי הוא משפיע בכך ללומד תורה השגות חדשות משורש התורה שבפיו של הקב"ה.

עשה לך רב והסתלק מן הספק

נפלא להבין בזה מה ששינוי במשנה (אבות פ"א מט"ז): "רבן גמליאל אומר, עשה לך רב והסתלק מן הספק". ומצינו על כך ביאור נשגב ב"עבודת ישראל" למגיד הקדוש מקוזניץ ז"ע (אבות שם) בלשון קדשו:

"רצונו לומר כשלומד או מתפלל, תעשה לך רב הוא הבורא יתברך, שתצייר במחשבתך שהבורא יתברך הוא לנגדך ומלמדך להועיל, והסתלק מן הספק, רצונו לומר שלא יהא לך זאת לספק אצלך, רק תחשוב שבודאי הבורא יתברך מצוי אצלך, כי הוא לעילא מכל עלמין ותחות כל עלמין ובגו כל

"עשה לך רב" - הוא הקב"ה שילמד אתך, והסתלק מן הספק, כדי שישפיע לך השגות לפתור כל הספקות

שורש התורה הוא בפיו של הקב"ה שנתגלה משם ככתוב: "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר"

הקב"ה יושב ושונה בתורה עם התלמיד חכם, כדי להשפיע לו השגות חדשות משורש התורה שיוצא מפיו

"ישקני מנשיקות פיהו" - כנסת ישראל משתוקקת לקבל תורה משורש התורה שנמצא בפיו של הקב"ה

אותיות אחרות, כי מצרף לחכמה אחר כך מבין דבר בבניה, ומתגלה הדעת שהיה בהעלם מכריע בין חכמה לבניה".

לפי האמור נשכיל להבין מה שמבואר בזה הקדוש (פרשת יתרו פה): "אורייתא מחכמה דלעילא נפקת". פירושו: "התורה מחכמה של מעלה יצאה". אלא שהקב"ה צמצם את חכמתו האין סופית, על ידי שהלבישה בדעת ובתבונה, וגילה אותם לישראל באמצעות הדיבורים היוצאים כביכול מפיו. וזהו פירוש הכתוב: "כי ה' יתן חכמה", ומפרש איך הוא נותן חכמתו, "מפיו דעת ותבונה", על ידי שהוא מלביש את החכמה בדעת ובתבונה שבדיבורי פיו.

שורש התורה בפיו של הקב"ה

כאשר נתבונן בכל האמור נוכל ללמוד מזה יסוד גדול, כי השורש של כל התורה הוא אמנם בחכמה עליונה, אולם מאחר שאין אנו משיגים את החכמה רק על ידי התלבשותה בדעת ובתבונה המתגלה באמרי פיו של הקב"ה, נמצא כי השורש של כל התורה הנמצא אצלנו הוא למעלה בפיו של הקב"ה כביכול, אשר משם הוציא הקב"ה את התורה בדברות קדשו מלהבות אש ללמדה לישראל, כמו שכתוב בפסוק שלפני עשרת הדברות (שמות כ-א): "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר".

על פי האמור ירווח לבנו להבין הענין הנפלא של מתן תורה, שנמשך והולך עד עצם היום הזה בבחינת: "קול גדול ולא יסף" - "ולא פסק", כי ידוע שדיבורו של הקב"ה היוצא מפיו כביכול משפיע שפע גדול לנבראים, על דרך שכתוב (תהלים לג-ו): "בדבר ה' שמים נעשו". וכן שינוי במשנה (אבות פ"ה מ"א): "בעשרה מאמרות נברא העולם", מזה נשכיל להבין כי כאשר הקב"ה מדבר דברי תורה הרי הוא משפיע לנו השגות התורה.

הנה כי כן כיון שהתורה אין לה סוף והיא נדרשת לכל חפץ על ידי חכמי התורה בכל דור ודור, לכן ממשיך הקב"ה לומר באמרי פיו את התורה

וזהו שכתוב במתן תורה (שמות יט-כ): "וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר" - ירידה זו היא רמז על הצמצום שצמצם הקב"ה את חכמתו הגדולה, צמצום אחר צמצום, ירידה אחר ירידה, מרום כל המעלות עד שנתלבשה למטה בעולם הזה, במצוות מעשיות כציצית תפילין ומזוזה, כדי שגם קרוצי חומרו כמונו יוכלו להשיג את התורה.

החכמה מתגלה על ידי הבינה והדעת

בדרך המלך נלך לבאר לפי זה ענין החכמה של הקב"ה, המתגלה למטה על ידי התלבשותה בדעת והתבונה שבפיו של הקב"ה, אשר על כך נאמר: "כי ה' יתן חכמה, מפיו דעת ותבונה", כי הן אמת שהקב"ה אינו גוף ח"ו ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל, עם כל זאת כבר אמר הכתוב (איוב יט-כ): "ומבשרי אחזה אלוך". כלומר הקב"ה ברא את האדם בצלם אלקים, כדי שמתוך הבנת עצמו ישכיל להבין מעט מזעיר את הנהגת הקב"ה.

מעתה הלא ידוע כי השכל מתחלק לג' בחינות ממעלה למטה: חכמה בינה דעת, ומבואר בספרים הקדושים כי השכל הראשון חכמה הוא בבחינת כ"ח מ"ה לגודל העלמותו, אלא שהוא מתלבש בתוך השכל השני "בינה" ובתוך השכל השלישי "דעת". הנה כי כן כמו שבשר ודם מגלה את חכמתו העמוקה לזולתו, על ידי שמצמצם את חכמתו והשגתו באותיות ותיבות היוצאות מפיו שהן הם בינתו ודעתו, כן מצמצם הקב"ה ומלביש את חכמתו האין סופית בבינתו ודעתו, כמו שכתב הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעבסק ז"ע ב"פרי הארץ" (פרשת ויגש):

"והנה כללות הצמצום המה האותיות, ומבשרי אחזה אלוך, כאשר יתבונן האדם בתחילת מחשבתו המשוטטת ואינה נחה כלל, והחיות רצוא ושוב, פושט צורה ולובש צורה, הכל המה צורת אותיות, כי בלתי אפשרות השגת מחשבה מבלי אותיות, כי בלי אותיות המחשבה פשוטה ואינה מושגת כלל מגודל פשטותה, ואינה נקראת מחשבה כי אם אחרי צמצום הפשיטות, פושט צורה ולובש צורת

עלמין ולית אתר פנוי מיניה כלל, כי זה הוא עיקר עבודת הבורא יתברך בלי שום ספק כלל, וכמו שהוא עומד בפני חבירו, כי ודאי כן הוא."

אך לפי האמור יש לומר כי רבן גמליאל נתכוון ללמדנו דרך בלימוד התורה בקדושה ובטהרה, ועל זה אמר: "עשה לך רב" – כשאתה עוסק בתורה עשה לך רב הוא הקב"ה, שישב כנגדך ויעסוק בתורה יחד אתך כדברי התנא דבי אליהו, ועל ידי זה תזכה: "והסתלק מן הספק" – שתפתור את כל הספיקות שלך בתורה, על ידי שתלמד השגות חדשות מדברי התורה שיצאו מפיו של הקב"ה השונה כנגדך, בבחינת: "המלמד תורה לעמו ישראל".

רעיון נשגב זה מתאים להפליא עם דברי מרן ה"חתם סופר" ב"תורת משה" (פרשת כי תבוא) מקרא שכתוב (דברים כו-ז): "את ה' האמרת היום להיות לך לאלקים... וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה", בלשון קדשו:

"הנה מבואר שכל דבר שנתחדש אצל תלמיד חכם, הקב"ה יושב בישיבה של מעלה ואומר תלמיד חכם בני זה כך הוא אומר, ושוב נותן בו דעה ומחדש דבר אחר ואומר משמו, והיינו את ה' האמרת היום, שעשית אותו אומר דבר בשם אומר, וה' האמירך היום, שתאמר אתה חידושי תורה, ושוב יאמר ה' ושוב תוסיף אתה, והיינו את ה' האמרת וה' האמירך".

ולפי המבואר שני הדברים קשורים זה בזה: "את ה' האמרת היום", בתחילה על ידי שעסקת בתורה באמרי פיך גרמת להקב"ה לומר דבר בשם אומר, ועל ידי דיבורי התורה שיצאו מפיו של הקב"ה ששם הוא שורש התורה, השפיע לך השגות והבנות חדשות בתורה, ועל ידי זה: "וה' האמירך היום", גרם לך הקב"ה לומר חידושי תורה חדשים שנמשכים משורש התורה, וכך חוזר חלילה בבחינת: "הקול קול יעקב".

כל המשמיע קולו בשעת לימודו, תלמודו מתקיים בידו"

על פי האמור נשכיל להבין מה שהפליגו חכמינו ז"ל בגודל הענין לעסוק בתורה דוקא בקול ובדיבור, כמבואר בגמרא (עירובין ג:): "ברוריה [אשתו של רבי נחמן], אשכחיה להווא תלמידא דהוה קא גריס בלחישא [ראתה תלמיד אחד שלמד בלחישא], בטשא ביה ואמרה ליה, לאו הכי כתיב (שמואל ב כג-ה) ערוכה בכל ושמורה, אם ערוכה ברמ"ח אברים של אדם שמורה בלב". וביאר המהרש"א: "אם ערוכה בכל, דהיינו בכל

רמ"ח אברים, שהדיבור בקול רם מביא הרגשה ותנועה לכל האברים".

דבר זה נפסק להלכה ברמב"ם (תלמוד תורה פ"ג ה"ב): "וכל המשמיע קולו בשעת לימודו תלמודו מתקיים בידו, אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח". וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך (יו"ד הל' תלמוד תורה סימן רמ"א ס"ב): "וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו, מתקיים בידו, אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח".

ונראה לבאר הענין בזה על פי מה שכתוב (שיר השירים א-ב): "ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין". ודרשו על כך במדרש רבה (שם א-ט):

"בשעה ששמעו ישראל (שמות כ-א) אנכי ה' אלקיך, נתקע תלמוד תורה בלבם, והיו למדים ולא היו משכחין, באו אצל משה ואמרו, משה רבינו תעשה את פרוזביון שליח בינותינו, שנאמר דבר אתה עמנו ונשמעה, ועתה למה נמות, ומה הנייה יש באבידה שלנו, חזרו להיות למדים ושוכחים, אמרו מה משה בשר ודם עובר אף תלמודו עובר, מיד חזרו באו להם אל משה, אמרו לו, משה רבינו לוואי יגלה לנו פעם שניה, לוואי ישקני מנשיקות פיהו, לוואי יתקע תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה".

הרי לנו דברים ברורים כי על ידי שאנו זוכים ללמוד תורה מפיו של הקב"ה, הרי זו סגולה בדוקה שלא תישכח התורה, כי הקב"ה הוא שורש הזכרון כמבואר בגמרא (ברכות לב:): "ואין שכחה לפני כסא כבודך". והנה ידוע מה שהביא השל"ה הקדוש (פרשת משפטים תורה אור) בשם המדרש על הפסוק (תהלים קכא-ו):

"ה' צלך. מהו ה' צלך, כצלך, מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך, ואם אתה בוכה לו הוא בוכה כנגדך, ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מסוברות אף הוא נותן לך כך, אף הקב"ה ה' צלך, כשם שאתה הווה עמו הוא הווה עמך". וכן מבואר בזהר הקדוש (פרשת לך לך פח.): "באתערותא דלתתא אשתכח אתערותא לעילא".

הנה כי כן מטעם זה צריך איש ישראל לעסוק בתורה למטה בקול ובדיבור היוצאים מפיו, ועל ידי זה באתערותא דלתתא אתער לעילא, שגם הקב"ה ישב כנגדו ויעסוק ממש בתורה זו בפיו, ועל ידי זה תתקיים התורה בידו ולא תישכח. זאת ועוד שנמשכים לו משורש התורה בפיו של הקב"ה גילויים והשגות חדשים בתורה.

"המלמד תורה לעמו ישראל"

ועתה בא וראה כי על פי האמור יאיר לנו להבין כמה עמקו מחשבות חכמינו ז"ל, שתיקנו להתפלל

בברכה הראשונה של ברכת התורה: "והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו, ובפיות עמך בית ישראל", הזכירו בכוונה תחילה "בפינו ובפיות", שזוכה להוציא את דברי התורה בפינו בקדושה ובטהרה.

"ונהיה אנחנו וצאצאינו, וצאצאי צאצאינו, וצאצאי עמך בית ישראל, כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה", כי בזכות לימוד התורה בפינו לשמה, נזכה שישב הקב"ה כנגדנו ויעסוק בתורה אתנו, ועל כך אנו מסיימים הברכה: "ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל", שהקב"ה יושב כנגדנו ומלמד תורה לעמו ישראל כרב המלמד את תלמידו תורה.

ביאור זה מתאים להפליא עם דברי הפוסק הגדול ה"טורי זהב" (או"ח סימן מז ס"ק ה) שמפרש סיום הברכה בברכה השניה של ברכת התורה: "ברוך אתה ה' נותן התורה" - "ונראה לי עוד שתקנו לחתום 'נותן התורה', שיש במשמעותו לשון הוה ולא 'נתן' בלשון עבר, אלא הכוונה שהוא יתברך נותן לנו תמיד בכל יום תורתו, דהיינו שאנו עוסקים בה וממציא לנו הוא יתברך בה טעמים חדשים".

וכמה נשגבים הם דברי ה"תורת חיים" (ב"מ פב), אשר ראוי לכל תלמיד חכם לשנן את הדברים כדי להתחזק בהם:

"ונראה דלהכי יסדו בחתימת ברכת התורה, ברוך אתה ה' נותן התורה, ולא תקנו לומר 'נתן' התורה, כמו שתקנו לומר בפתחת הברכה היא [נתן לנו את תורתך], רמז שעוד היום הוא נותן התורה, והוא קול שפע הבא ממנו למי שזוכה בו, והמחדש חידושי דאורייתא, אינו לא רואה ולא שומע, רק קול שפע הבא מאתו יתברך נחה עליו. ונראה דהדא הוא דכתיב (תהלים קמז-ט) מגיד דבריו ליעקב, ולא כתיב 'הגיד' דבריו ליעקב, משמע נמי כי עוד היום מגיד דבריו ליעקב".

כיון שבאנו לידי כך ירווח לנו להבין ביתר שאת פירוש הכתוב שהתחלנו בו: "ויהי קול השופר הולך וחזק מאד", כלומר קול השופר של הקב"ה במתן תורה נמשך והולך בבחינת: "קול גדול ולא יסף" - "ולא פסק". ומפרש ואומר איך קול זה נמשך והולך, "משה ידבר" - דיבור הוא לשון קשה (רש"י במדבר יב-א), כלומר כאשר התלמיד חכם שנקרא משה ידבר ויטייגע להבין דבר קשה בתורה, "והאלקים יעננו בקול", ישב הקב"ה לשנות כנגדו, ויעננו בקול תשובה ברורה על כל ספיקותינו, כי בדברי תורה של התלמיד החכם היוצאים מפיו של הקב"ה, הרי הוא יתברך משפיע לו השגות חדשות בתורה.

לעילוי נשמת הגאון רבי שלום חיים בן עליזה זצ"ל נדבית דר. רפאל ולימור מהדב הי"ו

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com